

Obecné metodické poznámky

Poznámky k tabulkám:

Ležatá čárka (–) v tabulce na místě čísla značí, že se jev nevyskytoval.
Nula (0; 0,0) značí více než nulu, ale méně než nejmenší jednotku vyjádřenou v tabulce.
Křížek (x) značí, že zápis není možný z logických důvodů.

Rozdíly v datech:

Oproti publikaci z roku 2005 došlo zejména v kapitolách Obyvatelstvo, rodiny, domácností (u tabulky 1), Zdraví (tabulka 2), ale i Práce a mzdy (změna výpočtu GPG) k některým metodologickým úpravám či změnám zdrojů dat v časových řádách zpětně za roky, jež figurovaly v minulém vydání publikace.

Věk a doba trvání:

V publikaci se chápe věk (resp. doba trvání) jako dokončený (tj. věk-doba při posledních narozeninách-výročí). Pokud se v publikaci objeví např. text „–19“ používá se ve významu „do 19 dokončených let včetně“ neboli „osoby, které ještě neoslavily dvacáté narozeniny“. Obdobně se např. text „65+“ objevuje ve významu „osoby ve věku 65 a více let“ neboli „osoby, které již oslavily šedesáté páté narozeniny“. Dále např. text „20–24“ lze chápat jako „věková skupina těch, kteří již dosáhli 20. narozenin, ale ještě nedosáhli 25. narozenin“.

Umělé přerušení těhotenství (UPT): legální přerušení těhotenství až do 12. týdne, v případě zdravotních důvodů do 24. týdne těhotenství.

Miniinterruptce: legální ukončení těhotenství do 7. týdne u prvoroďičky a do 8. u druhoroďičky.

Zvlášť se pak vyčleňují potraty následkem úrazu či potraty v důsledku kriminálního činu (znásilnění) a uměle ukončená mimoděložní těhotenství.

Od roku 1993 do roku 2007 došlo k těmto změnám v reprodukčním chování české populace:

Došlo ke zvýšení průměrného věku při prvním sňatku i při uzavření sňatku bez ohledu na pořadí. Průměrný věk mužů při uzavření 1. sňatku překročil hranici 30 let, u žen se pohybuje okolo 27 let.

Úhrnná plodnost se do roku 2001 o třetinu snížila. Od té doby se trend poklesu zastavil a naopak došlo k růstovému trendu. V roce 2007 byla hodnota úhrnné plodnosti 1,4, tedy stále ještě nedošlo k návratu na hodnotu z roku 1993.

V devadesátých letech 20. století úroveň umělé (indukované) potratovosti soustavně klesala. V roce 2007 dosahovala hodnoty 0,34. V roce 1993 umělá přerušení těhotenství tvořila ze všech druhů potratů (UPT, miniinterruptce a samovolné potraty) téměř polovinu, zatímco v roce 2007 přibližně 43 %. Naproti tomu podíl samovolných potratů se z 9,3 % zvýšil téměř na čtvrtinu (24,0 %).

Podíl matek do 17 let včetně výrazně klesl a zvýšil se průměrný věk matek při narození prvního dítěte. Velmi také vzrostl podíl dětí narozených mimo manželství. V roce 2003 to bylo necelých 13 %, v roce 2004 se mimo manželství narodilo v ČR již 31 % dětí a v roce 2007 představoval podíl nemanželsky narozených dětí více jak třetinu (34,5 %). Přesto tato data nelze interpretovat jako rostoucí podíl svobodných matek-samoživitelek, neboť relativně vysoký podíl zde budou tvořit ženy žijící v nesezdaných soužitích.

Lidé se rozvádějí ve vyšším věku. Průměrná délka manželství před rozvodem vzrostla od r. 1993 o 4 roky.

Roste věková hranice, při které některý z manželů ovdoví – v r. 2007 byl průměrný věk žen při ovdovění 68 roků (oproti roku 1993 nárůst v průměru o pět let), věk mužů byl 70 let (nárůst v průměru o tři roky). Na sto vdovců připadá více než pětkrát více vdov – oproti roku 1993 je však zaznamenán trend mírného poklesu.

Tabulka 1: Základní údaje o reprodukčním chování

		1993	2004	2007
Průměrný věk při prvním sňatku v letech	nevěsta	23,2	26,3	27,4
	ženich	25,4	29,0	30,1
Průměrný věk při sňatku v letech	nevěsta	24,8	29,8	30,8
	ženich	27,9	32,7	33,8
Úhrnná plodnost	x	1,7	1,2	1,4
Podíl matek do 17 let včetně ze všech matek	%	1,8	1,0	0,7
Prům. věk matky při narození 1. dítěte v letech	x	22,6	26,6	27,1
Prům. věk matky při narození dítěte v letech	x	25,0	28,4	29,1
Podíl dětí narozených mimo manželství	%	12,7	30,6	34,5
Samovolné potraty	abs. počty	13 228	12 402	14 102
UPT (umělá přerušení těhotenství)	abs. počty	70 634	27 574	25 414
Miniinterruptce	abs. počty	57 938	21 715	19 201
Úhrnná míra indukované (umělé) potratovosti	x	1,0	0,4	0,3
Průměrný věk při rozvodu v letech	manželka	33,3	37,3	38,4
	manžel	36,1	40,0	41,2
Prům. délka trvání manž. při rozvodu	let	10,3	13,4	14,0
Průměrný věk při ovdovění v letech	vdova	63,5	67,6	68,3
	vdovec	68,2	70,1	71,0
Počet vdov na 100 vdovců k 31. 12.	x	562,2	543,1	531,7

Vývoj úhrnné plodnosti a úhrnné indukované potratovosti 1950–2007

(Graf 2)

Zdroj: Demografická statistika ČSÚ

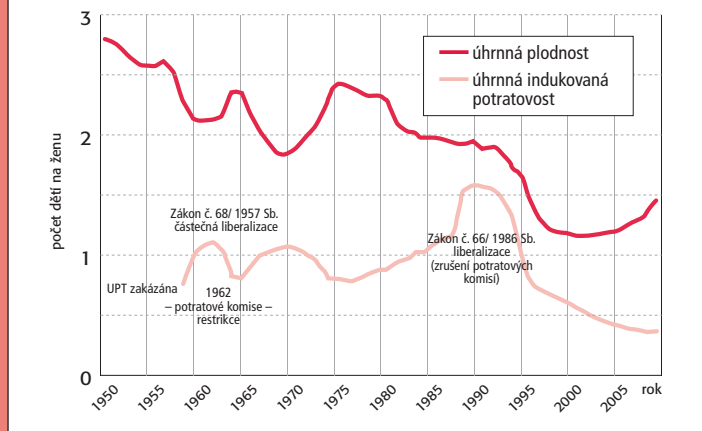
Ukazatel úhrnné plodnosti lze vyjádřit jako počet dětí, které by se narodily ženě za celé její reprodukční období (15–49 let), pokud by průběh její plodnosti podle věku byl stejný jako v příslušném kalendářním roce. Vypočítá se jako součet specifických plodností za jednotlivé věky. Specifickou plodnost lze pro konkrétní věk žen vypočítat jako podíl počtu živě narozených dětí ženám v tomto dokončeném věku za kalendářní rok a středního stavu žen v tomto věku. Ukazatel úhrnné indukované (umělé) potratovosti je období úhrnné plodnosti pro umělá přerušení těhotenství za celé reprodukční období.

Vývoj umělých přerušení těhotenství významně ovlivňuje i potratová legislativa. Je-li restriktivní, je nutné počítat sice s poklesem, ale zřejmě i kompenzovaným nárůstem ilegálně prováděných zákroků. Je-li liberální, je důležité, nakořlí jsou v dané společnosti dostupné a rozšířené metody moderní antikoncepce, která hraje roli zejména při snižování potratovosti v posledních letech. K liberalizaci potratové legislativy došlo v ČR poprvé v roce 1958, následně byla v první polovině 60. let zavedena určitá restriktivní opatření, především zřízení tzv. potratových komisí. K zatím definitivní liberalizaci potratové legislativy došlo v roce 1986.

Plodnost v České republice zaznamenala ve sledovaném období tři vrcholy: nejvíce dětí se narodilo v padesátých letech (v letech 1950 a 1951 byla vůbec nejvyšší úhrnná plodnost – 2,8). Pokud by bylo zahrnuto celé poválečné období, v roce 1946 se hodnota úhrnné plodnosti přehoupla přes 3,2. V šedesátých letech se úhrnná plodnost dostala na hodnoty 2,3–2,4 (roky 1963–1964), po mírném poklesu se na hodnotu 2,4 vyšplhala opět v letech sedmdesátých (v letech 1974–1976 se úhrnná plodnost pohybovala kolem 2,4). Nejnižší úhrnná plodnost byla naměřena v letech 1999–2001, kdy činila 1,1. Oproti „nejplodnějšímu“ roku 1950 je to snížení o 1,7. Poslední roky (od roku 2002 do roku 2007) sice došlo v případě úhrnné plodnosti k růstovému trendu na 1,4, ale nadále nedošlo ani k vyrovnání hodnoty z roku 1993, kdy úhrnná plodnost v ČR představovala 1,7.

Příznivý vývoj byl zaznamenán ve vývoji umělé potratovosti, jejíž úhrnná míra v posledních letech soustavně klesá, v současnosti je na hodnotě 0,3.

Graf 2: Vývoj úhrnné plodnosti a úhrnné indukované potratovosti 1950–2007

ŽENY A MUŽI
v datech

Umělá potratovost v naší republice kulminovala na přelomu osmdesátých a devadesátých let. Vůbec nejvyšší byla v letech 1988 a 1989, kdy úhrnná míra umělé potratovosti byla 1,6 (přechod na liberální potratovou legislativu ještě nevykompenzovaný dostatečným využitím moderních antikoncepčních metod, což se projevilo až v následujících letech).

Plodnost a indukovaná potratovost podle věku

(Graf 3)

Zdroj: Demografická statistika ČSÚ

(data za roky 1993, 2001, 2004 a 2007)

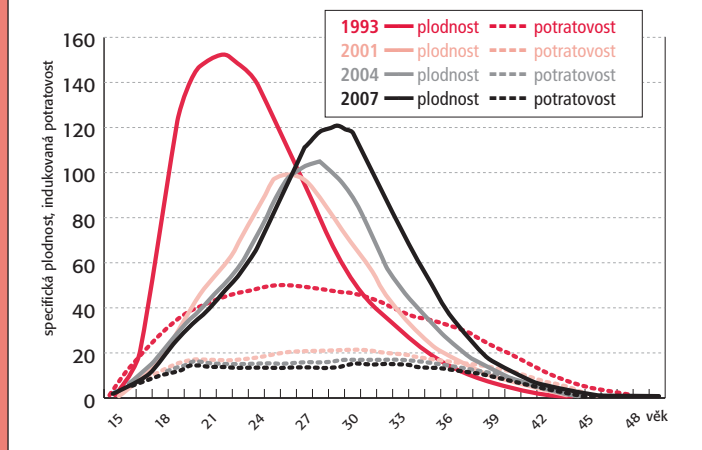
Plodnost a umělou (indukovanou) potratovost podle věku (specifické míry plodnosti a umělé potratovosti) lze vypočítat jako podíl živě narozených (počet UPT) dětí matkám v konkrétním věku a středního stavu žen v tomto věku. Děti narozené matkám mladším 15 let nebo starším 49 let (dokončených let, tj. věk matky při jejich posledních narozeninách) se pro účel výpočtu připočítávají k dětem narozeným patnácti nebo devětačtyřicetiletým matkám. Stejně tak tomu je v případě indukovaných (umělých) potratů.

V posledních letech roste průměrný věk vstupu žen do prvního manželství i průměrný věk při porodu prvního dítěte. Po klesajícím trendu nastoupila úroveň plodnosti trend mírného růstu. Výše specifické míry plodnosti dosáhly lokálního maxima v roce 1993 ve věku 22 let (míra plodnosti v této věkové skupině byla 151,2), v roce 2001 byla plodnost nejvyšší v 26. roce věku (99,1) a v roce 2007 ve věku 29 let (120,9). V porovnání s rokem 1993 zaznamenávají ženy v roce 2007 od 27. roku života vyšší míry plodnosti, a to až do 46 let věku.

U indukované potratovosti došlo od roku 1993 k podstatnému snížení, a to ve všech věkových skupinách. Navíc se nejvyšší indukovaná potratovost přesunula do vyššího věku. Zatímco v roce 1993 byla nejvyšší indukovaná potratovost zjištěna u žen ve věku 25 let, v roce 2007 to bylo ve věku 33 let.

Výrazné snížení indukované potratovosti je patrné hlavně ve věkové skupině 25–29 let. Např. ve věku 25 let, kde na 1000 žen středního stavu v produktivním věku připadalo přibližně 46 indukovaných potratů v roce 1993, došlo ke snížení až na 14 indukovaných potratů na 1000 žen produktivního věku v roce 2007.

Graf 3: Plodnost a indukovaná potratovost podle věku na 1000 žen stř. stavu

Vývoj používání antikoncepce – ženy 15–49 let

(Graf 4)

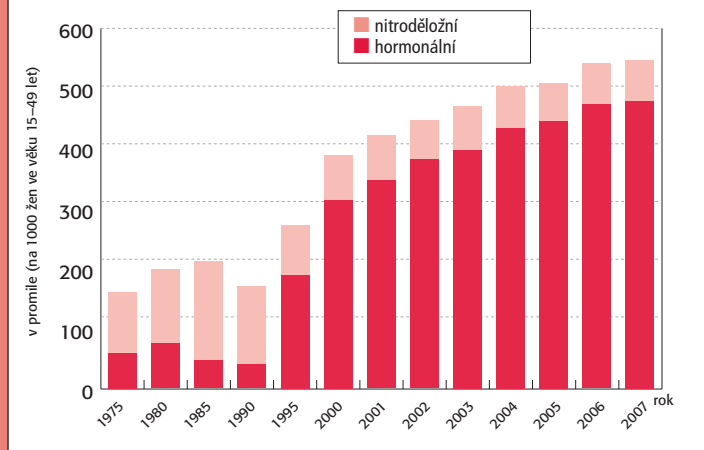
Zdroj: ÚZIS ČR – Roční výkaz o činnosti zdravotnického zařízení – gynekologie (A018)

V grafu jsou zahrnuty pouze dva druhy moderní antikoncepce žen – hormonální a nitroděložní. Ostatní, tradiční antikoncepční metody žen (použití pesaru, metoda „plodných a neplodných dní“), použití antikoncepce pouze na straně muže (kondom, přerušovaná soulož), další, statisticky nevýznamné metody (sterilizace) a nepoužívání antikoncepčních metod nebyly brány v potaz.

Využívání moderní antikoncepce s sebou nese příznivý trend v poklesu umělé potratovosti a regulaci plodnosti (do značné míry pak redukuje počet nechtěných narozených dětí).

Z hlediska moderní antikoncepce jsou pro ČR zlomová 90. léta. Do roku 1990 včetně užívaly ženy více nitroděložní, než hormonální antikoncepci – a obě tyto metody byly využívány relativně velmi málo. Od roku 1995 se preference žen výrazně přiklání k hormonální antikoncepci s tím, že tento druh antikoncepce praktikuje rok od roku více žen reprodukčního věku (15–49 let). Používání hormonální antikoncepce vzrostlo v roce 2000 oproti roku 1975 pětikrát (za stejné období se aplikace nitroděložní antikoncepce snížila o třetinu), od roku 2000 do roku 2007 pak jedenapůlkrát.

Graf 4: Vývoj používání antikoncepce – ženy 15–49 let

ŽENY A MUŽI
v datech

Cizinci podle nejčtenějších občanství a věku

(Graf 5)

Zdroj: Cizinecká a pohraniční policie (zpracováno v ČSÚ) – k 31. 12. 2007

V počtu cizinců jsou všichni cizinci s povolením k trvalému, dlouhodobému a přechodnému pobytu, s platným azylem a vízy nad 90 dní.

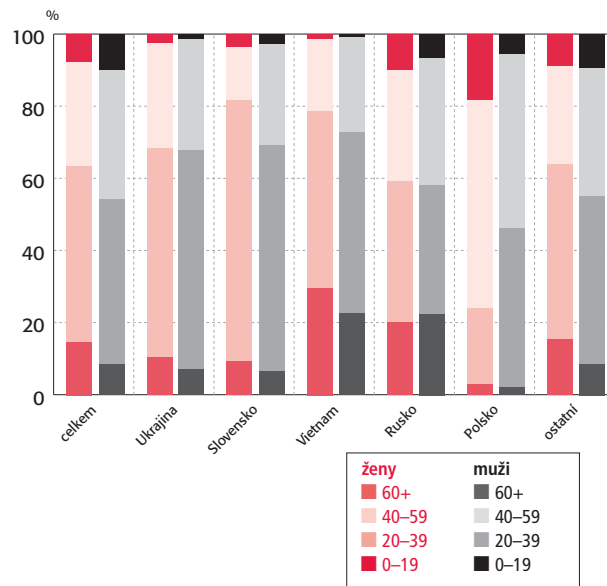
K 31.12. 2007 žilo v České republice 394 345 cizinců, z toho bylo 39,6 % žen, o přibližně 3% body méně, než k 31.12. 2004. Nejvíce mezi cizinci bylo občanů z Ukrajiny, 32,1 %, což je o 6% bodů více než představoval stav k 31.12. 2004. Podíl osob s občanstvím Slovenska (17,2 %) zůstává v podstatě neměnným. Třetí pomyslnou příčku obsadily osoby s občanstvím Vietnamu (13,0 %), dále pak s občanstvím Ruska (6,0 %) a Polska (5,2 %). Ostatní cizinci na území ČR tvořili 26,4 %.

V rámci pěti nejčastějších občanství cizinců na území ČR převažovaly ženy nad muži pouze v případě občanů Ruska (ženy zde představovaly 52,9 % občanů Ruska). Podíl žen mezi cizinci mimo 5 nejčastějších občanství činil 33,7 %.

Ve všech sledovaných dvacetiletých věkových skupinách kromě nejstarší, 60 a více let, bylo nejvíce Ukrajinců, a to jak u žen tak mužů. Ve věku 60 a více let mělo nejvíce žen s cizím státním občanstvím příslušnost Polska, v případě mužů ve věku 60 a více let dominovalo občanství Slovenska.

V nejmladší věkové kategorii, do 19 let, byly podíly žen a mužů velmi vyrovnané, ve věku 20–39 let byl velmi nízký podíl žen (28,8 %) zjištěn u občanů Polska. O věkovou kategorii výše, 40–59 let, byli občané Polska jedinými z pěti nejčastějších cizích státních občanství v ČR, kde se podíl žen přehoupl přes 50 %. V nejstarší věkové skupině 60+ (až na občany Slovenska) převládaly u pěti nejčastějších občanství ženy. U občanství zařazených do skupiny „ostatní“ převažují v dané věkové skupině muži.

Graf 5: Cizinci podle nejčtenějších občanství a věku

	0–19		20–39		40–59		60+	
	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži
Ukrajina	5 191	5 417	29 166	46 168	14 975	23 860	1 059	963
Slovensko	2 551	2 552	19 934	25 183	4 130	11 552	939	1 048
Vietnam	6 226	6 821	10 380	14 978	4 226	8 053	292	183
Rusko	2 538	2 494	4 878	3 970	3 876	3 978	1 234	722
Polsko	280	305	1 958	4 850	5 483	5 372	1 699	654
Ostatní	5 442	6 199	16 997	31 738	9 615	24 737	3 076	6 403
Celkem	22 228	23 788	83 313	126 887	42 305	77 552	8 299	9 973

Typy domácností

(Graf 6)

Zdroj: Šetření EU SILC, Životní podmínky 2007, ČSÚ

Domácnost jednotlivce tvoří právě jedna osoba. Na rozdíl od cenů zde nejsou zahrnováni podnájemníci, apod. Rozdíl mezi úplnými rodinami bez dětí a páry bez dětí jsou domácnosti bezdětných párů, s nimiž žije v domácnosti minimálně jedna další osoba a touto osobou není dítě do 18 let věku. V případě bezdětných párů není mezi pohlavími poměr 50 na 50, protože zde figurují i páry stejného pohlaví.

Domácnosti jednotlivců a neúplné rodiny představovaly na základě šetření EU SILC celkem 29,7 % českých domácností. V těchto domácnostech převažovaly ženy. V úplných rodinách a u bezdětných párů bylo rozložení podle pohlaví téměř 50 na 50 (drobné odchylky viz metodika).

Nejvyšší podíl žen i mužů žijících v domácnostech samostatně byl zjištěn v nejlidnatějších městech nad 100 000 obyvatel. Naopak, nejnižší podíl vykazovaly nejmenší obce do 4999 obyvatel včetně. Vždy přitom platilo, že podíl žen žijících osaměle je vyšší než podíl mužů. V případě žen jde vysledovat trend, kdy s rostoucím počtem obyvatel v obci vzrůstá podíl žen, které žijí v domácnosti samy. Podíl domácností mužů jednotlivců ze všech typů domácností je naproti tomu v obcích do 4999 a do 9999 téměř neměnný, zvyšuje se až ve městech nad 100 000 obyvatel.

Graf 6: Typy domácností, 2007

